

TAALSTUDIE EN ONDERWIJS

Samen-scholing van aanstaande leraren

Dr. J.B. Drewes

(resumé van de openingsrede van 2 april 1970)

Het VON-congres is een unieke gebeurtenis voor het onderwijs in Nederland, omdat het alle onderwijssectoren heeft verenigd. In de "samenscholing" van het congres vormt het onderwijs in de moedertaal het centrale thema.

Moedertaal gebruiken is een kunnen, geen kennen. Deze treffende uitspraak is zoetjes aan tevens een afgrijselijke platitude geworden, evenals een tweede kernachtige uitspraak, die luidt, dat het onderwijs dient uit te gaan van de gesproken taal, de levende taal. Ondanks de lippendienst aan deze uitgangspunten is er toch iets mis met ons onderwijs in de moedertaal.

Op het verband tussen (de wetenschappelijke) taalstudie en taalonderwijs is reeds vroeger gewezen. In 1968 heeft professor Uhlenbeck gesproken over "Taalonderwijs en taalonderzoek". Hij noemt het een onbevredigende situatie, dat er in Nederland aan de a.s. leraren veel taalonderwijs wordt gegeven, maar dat er aan de universiteiten weinig taalonderzoek plaats vindt. De vragen "Wat is taal" en "Wat is taal leren?" zouden voor de letterenfaculteiten centrale vragen moeten zijn. Bovendien zou vanuit het gezichtspunt van het vreemdetalenonderwijs het onderzoek van de moedertaal basisonderzoek moeten zijn.

Indien deze beschouwing van Uhlenbeck juist is voor de universitair gevormde leraren, hoeveel ongunstiger moet de situatie dan wel zijn voor de cursussen voor de akten. De universiteiten hebben immers de dubbele taak van onderwijs en onderzoek: "De universiteiten en hogescholen beogen in ieder geval, naast het geven van onderwijs, de beoefening van de wetenschap" (art. 2, 2e lid Wet op het wetenschappelijk onderwijs). Cursussen voor de l.o.- en de m.o.-examens leiden alleen op voor examens.

De situatie aan de universiteiten kentert echter. Er zijn veel tekenen van nieuw leven, van besef van verantwoordelijkheid óók voor andere onderwijssectoren dan de academische, van nieuwe mogelijkheden.

De verheugende groei van instituten voor de leraarsopleiding, de belangrijke medewerking van veel hoogleraren in de verschillende commissies voor modernisering van leerplannen, de grote medewerking van hoogleraren en wetenschappelijke ambtenaren in programmacommissies van de Commissie opleiding leraren, de voortreffelijke wijze van bijscholing van allerlei groepen mavo- en kweekschool docenten vormen evenzoveel beginpunten van verbeterde opleidingen. Deze bemoeienissen vormen tevens beginpunten van nieuw onderzoek.

De oud-inspecteur Van Dis heeft zich in een lezing over "Een didactiek van het moedertaalonderwijs" gekeerd tegen het verwijt van onwetenschappelijkheid,

geuit tegen het Rapport-Van den Ent (1941). Langeveld heeft de auteurs destijds "toevalsdidactici" genoemd. De gehele discussie over het Rapport van 1941 bewijst de juistheid van Uhlenbecks typering: wij geven veel taalonderwijs, maar doen vrijwel niets aan taalonderzoek.

Ik zou hierbij toch nog een onderscheid willen maken, een soort verfijning van de klacht willen aanbrengen. Voor een verantwoord onderwijs in de moedertaal hebben wij meer dan ooit behoefte aan wetenschappelijk onderzoek inzake het taalbezit en de taalverwerving van alle groepen onderwezenen, alle groepen lerenden en studerenden. Het onderwijs heeft behoefte aan modellen van taalbezit en taalvaardigheid, die passen bij bepaalde leeftijden en ontwikkelingsfasen, voor bepaalde doelstellingen en functies. En in aansluiting hierop: aan wetenschappelijk verantwoorde methoden die taalverwerving bevorderen. In de Oxhey Wood Junior Mixed School, 20 mijl noordwest van Londen, werken de leerlingen thans met een enorm apparaat van projectors, tape-recorders, televisie-apparaten en cassettes. Zij mogen allerlei apparaten mee naar huis nemen en maken aldus, volgens het enthousiaste hoofd, enorme vorderingen, óók taalkundig.

De organisatie van nieuwe opleidingen voor nieuwe onderwijsbevoegdheden kan niet wachten op de resultaten van het veelomvattende onderzoek, dat nog plaats moet vinden. De toekenning van onderwijsbevoegdheden blijft min of meer op veronderstellingen berusten en op al of niet gecontroleerde ervaringsfeiten. Wij zullen voorlopig grotendeels toevalsdidactici blijven.

Toekenning van onderwijsbevoegdheid en longitudinale leerstofplanning hebben allebei behoefte aan feitelijke gegevens, verkregen door wetenschappelijk onderzoek. Dat geldt voor alle vakken. Inzonderheid voor de moedertaal, het voornaamste hulpmiddel bij het onderwijs in de andere vakken.

De Commissie opleiding leraren meent, dat niveauverbetering van de opleiding voor leraar concentratie van de opleidingen vereist. De schaarste aan goede opleiders dwingt daar eveneens toe. Maar vooral de noodzaak om de opleiders in staat te stellen het onmisbare onderwijskundige onderzoek te verrichten. Bij dat onderzoek zullen dan, hoop ik, de studerenden op grote schaal worden ingeschakeld.

Op grond van de elkaar overlappende scholen in het voortgezet onderwijs, van de elkaar volgens de wet gedeeltelijk overlappende bevoegdheden en van de eenheid van de vakken zelf ziet de Commissie opleiding leraren de opleiding voor de akten van bekwaamheid als één geheel. Een geheel, zowel voor het samengaan van de studie voor de drie graden als van de studie voor de verschillende vakken. Daarbij streeft de Commissie ernaar, dat de studie voor de akte van bekwaamheid van de eerste graad zo ver als dat mogelijk is samengaat met de studie voor het doctoraal, die immers eveneens een eerstegraadsbevoegdheid kan opleveren.

Een verbeterde leraarsopleiding heeft behoefte aan wetenschappelijk onderzoek en aan concentratie.

In de wereld van de pedagogische akademies pleit men ervoor, opleidingen voor de akten van bekwaamheid van de derde graad te verbinden aan deze akademies. De Commissie opleiding leraren heeft zich van meet aan uitgesproken tegen een dergelijke versnippering. In de voorstellen van de Commissie - de Commissie weet zich hierbij gesteund door de programmacommissies - kiezen de studenten eerst na een gemeenschappelijk eerste studiejaar voor een opleiding voor een akte van bekwaamheid van de tweede of voor een van de derde graad. De programmacommissie Nederlands acht bij een voldoende aantal studerenden vorming van een derde groep in het tweede studiejaar nog gewenst. En wel van een groep, waarvoor in de loop van het tweede jaar nog de beslissing kan vallen, of het tweede of derde graad moet worden.

Na het eerste studiejaar wordt de student opzettelijk voor een aantal beslissingen geplaatst. Hij moet zich er rekenschap van geven, of de beide bestudeerde vakken hem voldoen. Hij kan, zonder veel tijdverlies, nog van keuze veranderen. De tweede beslissing die moet vallen, betreft de keuze tweede- of derdegraadsopleiding. De derde beslissing raakt de keuze van het vak, dat bij een tweedegraadsopleiding het hoofdvak zal worden. De bewust gekozen fasering van de studiegang houdt tevens in, dat de studie voor de eerste graad pas kan worden begonnen, als de studie voor het hoofdvak van de tweede graad is voltooid.

In deze fasering past een geïsoleerde opleiding voor de akten van bekwaamheid van de derde graad aan pedagogische akademies niet. Een stukje leraarsopleiding aan een pedagogische akademie zou een samenvoeging van disparate delen zijn. Het is, zoals een groot deel van de Wet op het voortgezet onderwijs zelf is, een weerspiegeling van een voorbijgaande fase. De driedeling in de akten van bekwaamheid, de hieruit voortvloeiende verdeling van de bevoegdheden over de verschillende scholen en het eindeloze aantal schoolsoorten van de nieuwe wet zijn grotendeels spiegelbeelden van de Nedelandse onderwijsgeschiedenis.

Een stukje leraarsopleiding onderbrengen bij de pedagogische akademies biedt geen uitzicht op niveauverbetering van de leraarsopleiding.

Het probleem komt echter geheel anders te liggen als wij nagaan of de opleiding voor onderwijzer bij het basisonderwijs en voor kleuterleidster geen deel zou kunnen uitmaken van een nieuwe, verbeterde leraarsopleiding. De Commissie opleiding leraren heeft geen opdracht, hierover te adviseren. Over dit punt uit de spreker slechts privé gedachten.

De a.s. leraar studeert in het eerste, gemeenschappelijke jaar van de nieuwe opleiding twee vakken, intensief, niets anders. Kan dat introductiejaar niet tevens introductiejaar zijn voor de a.s. onderwijzer en kleuterleidster? Nederlands, aardrijkskunde, geschiedenis, wiskunde (als basis voor het moderne rekenonderwijs), tekenen/handvaardigheid, muziek, gymnastiek, het zijn allemaal vakken die in de leraarsopleiding in het eerste jaar worden gegeven, vakken die tevens behoren in de opleiding voor onderwijzer en die grotendeels ook

onmisbaar zijn voor de kleuterleidster. Er moet een programma mogelijk zijn, dat aan de te stellen eisen voldoet: voldoende introductie voor de a.s. leraar en voor de a.s. onderwijzer. Of men deze laatste, na het gemeenschappelijk introductiejaar, in het tweede jaar de beide vakstudies van het eerste jaar laat voortzetten, of de vakstudie van één vak volgens het programma van de lerarenopleiding laat vervolgen en hem andere vakken volgens een ander programma laat studeren, dat alles kan nader worden bekeken.

Indien de scheiding tussen onderwijsbevoegdheid voor de basisschool en die voor het voortgezet onderwijs, zoals wij die kennen, te star, te dogmatisch, te weinig onderwijskundig en te zeer schoolorganisatorisch is gedacht, moeten wij de scala van opleidingsmogelijkheden en bevoegdheden versoepelen. Niet door de derdegraadsopleiding los te maken van die voor de tweede en de eerste graad. Die ontkoppeling wordt voorgesteld op grond van de huidige koppeling van cursussen voor lagere akten aan pedagogische akademies. Die structuur weerspiegelt de opvatting, dat de ulo-bevoegdheden een kwestie van lager of uitgebreid lager onderwijs zijn, bedoeld voor een vervolgcursus van één of twee jaar na de lagere school. Weerspiegelt ook de verouderde opvatting, dat alles wat lagere school is bijeen hoort, inclusief de opleiding van onderwijzer voor die school. De kweekschool is niet voor niets een eeuw lang geregeld geweest in de wetten op het lager onderwijs. In Nederland zijn de opleidingen en examens voor leraar en onderwijzer altijd geregeld geweest in de wetten die de verschillende scholen zelf regelden: de kweekschool in de wet op het lager onderwijs; de middelbare akten in de wet op het middelbaar onderwijs; de bevoegdheden voor het nijverheidsonderwijs in de nijverheidsonderwijswet; de bevoegdheden voor het gymnasium met het gymnasium in de wet op het hoger onderwijs. Het kan dus nauwelijks verwondering wekken, dat de Wet op het voortgezet onderwijs ook op dit punt weer het verleden weerspiegelt en de leraarsopleiding voor de scholen voor voortgezet onderwijs in die wet regelt. Daarmee wordt tevens de oude tweesporigheid van tweeërlei leraren (academisch gevormden en akte-bezitters) gecontinueerd, evenals de scherpe scheiding tussen basisonderwijs en voortgezet onderwijs.

Een centrale opleiding voor onderwijsbevoegdheden biedt bovendien een ongedwongen oplossing voor het instellen van een opleiding voor een onderwijsbevoegdheid voor het vijfde, zesde en zevende schooljaar, gezien als brugperiode tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs, indien hieraan behoefte zou blijken te bestaan bij een nieuwe regeling van het basisonderwijs.

De juiste organisatievorm voor de opleiding van docerenden loopt parallel aan de structuur, die VON heeft gekozen: de gemeenschap, de samen-scholing. De gedachte van de onderwijskundige en maatschappelijke noodzaak van de brugklas en de veldwinnende gedachte van de middenschool zullen geen halt houden voor de grenzen van de huidige opleidingen voor docerenden.

Discussie

Na afloop van de lezing van de heer Drewes vond in kleine kring een levendige discussie plaats. Achteraf bleek alleen de leider van dit spontaan georganiseerde evenement enige notities te hebben gemaakt. Deze waren bovendien niet voldoende uitgewerkt om als basis te dienen voor een betrouwbare weergave. Daarom worden voor het belangrijke onderdeel 2 (zie hieronder) alleen de discussiepunten genoemd.

1. Opmerking: vindt u niet, dat in zo'n compleet opleidingsinstituut ook opleidingen moeten worden opgenomen voor leidsters die met kinderen van plm. $1\frac{1}{2}$ - 4 jaar werken?

Antwoord: Ja. Wel is het een probleem waar we de mensen vandaan halen. (Vastgesteld wordt daarna, dat er weliswaar een overschot aan kleuterleidsters is, maar dat dat zou verdwijnen indien als vooropleiding havo zou worden geëist - in het midden gelaten of dat juist is.)

2. Ten aanzien van de leraarsopleidingen die nu onder auspiciën van de Commissie Opleiding Leraren (COL) in ontwikkeling zijn, wordt van een volledig tegengesteld standpunt uit langdurig gediscussieerd over:

- a. de vraag of het juist is de pedagogische academies buiten de "COL-opleidingen" te houden (gepleit wordt voor inschakeling bij de tweede- en derdegraadsopleidingen);
- b. de vraag of er in de nu nog lopende MO-opleidingen niet al vast die vernieuwingen moeten worden aangebracht waarover men het in de COL eens is;
- c. al of niet werkelijk begane onjuistheden ten aanzien van de inspraak van MO-studenten.